

Temaartiklarna i detta nummer handlar om stadens periferier: om periferin som föreställning och begrepp, om periferin som plats och fysisk företeelse, och om periferin som process och ständig förskjutning.

De urbana mönstren har förändrats radikalt av en ökad rörlighet. Bilismen, i kombination med ett kapacitetsstarkt gatu- och vägnät, håller på att vända ut och in på den enkärniga staden. Städerna blir mångkärniga och ett nytt landskap bildas i städernas periferier. I dessa tillgänglighetslandskap som växer fram längs trafik- och transportleder, styrs markanvändningen sällan av vare sig offentlig planering eller politiska önskemål. Idag är detta periferilandskap en kvantitativt stor del av staden, och det har troligen en nyckelposition i den framtida utvecklingen av våra städer. Om det är så, är det lätt att förstå arkitekters och planerares växande intresse för det som händer utanför det som traditionellt betraktats som centrum, och som därför tidigare blivit mindre noggrant beskrivet och undersökt.

Jacqueline Tatom framhåller i sin artikel behovet av metoder för att beskriva och förklara samtidens nya platser. I sina stadsmorfologiska studier av två stadsområden utanför Lyon i Frankrike, urskiljer Tatom stabila förändringsmönster för olika kategorier av fastigheter. Sådan generaliserbar kunskap om principer för stadsutvecklingen, ger oss möjlighet att förutse och påverka förändringsprocesser, utan att snegla på invanda bilder av vare sig det stadsmässiga eller det rurala.

Richard Mabbitt och Simon Evans betonar på liknande sätt behovet av att definiera stadsperiferins egenart. Områden i stadens periferi har ofta antingen definierats som 'urbana' eller 'rurala'. Men dessa periferiområden har, enligt författarna, i själva verket egna särdrag och spelar en

Stadens periferier

viktig roll i stadsutvecklingen: de utgör den gränzon dit livsviktiga funktioner i staden förläggs, samtidigt som de utgör ett område för skiftande relationer mellan stad och landsbygd.

Begreppsdiskussionen kring stadsperiferin drivs åt ett annat håll i Lars Marcus artikel. Han efterlyser en tydligare bestämning av själva stadsbegreppet. Utan en sådan förblir uttrycket såsom 'edge-cities' relativt innehållslösa ur en arkitekturteoretisk synvinkel. Marcus menar att 'det urbana' måste definieras såväl socialt som spatialt. Genom att förena Ramírez handlings teori med Hilliers konfigurationsperspektiv urskiljer författaren fastigheten och den rumsliga integrationen som två av det urbana rummets viktigaste analysenheter.

Medan Tatom särskilt framhåller behovet av att behandla stadsstrukturen och stadens användning som en enhet för att kunna förstå och påverka stadsutvecklingen, betonar Marcus – utifrån andra utgångspunkter – vikten av att skilja mellan, å ena sidan, det faktiska ianspråktagandet av staden, och å andra sidan, dess spatiala egenskaper. Gemensamt för dem båda är viljan att förena kunskap om rumsliga egenskaper med ett handlingsperspektiv vid analysen av staden och dess utveckling.

Också i Jesper Steens artikel, som behandlar småföretagandets villkor, är handlingsperspektivet och stadens rumsliga egenskaper centrala. Steen menar att den fysiska planeringen kan antas missgynna småföretagarverksamheten genom att definiera fastighetsägaren som planeringens viktigaste intressent. Dessutom riktas intresset mot att låsa fast markanvändning och bebyggelseutformning. Steen föreslår att planeringen, i syfte att främja näringslivet, istället borde behandla långsiktiga restriktioner för markanvändningen, principer för vägnätets organisation, samt aktörernas handlingsutrymme.

Kanske just för att temat 'stadens periferi' tycks fånga ett angeläget samtidsfenomen, så verkar risken vara uppenbar för att vj?skall tala om olika saker. Men frågan om vad som konstituerar en periferi, är oklar inte bara på grund av bristande definitioner. Periferi som begrepp, är till sin natur ett relationsbegrepp, och vi föreställer oss alltid periferin i förhållande till ett centrum. Föreställningen om detta centrum måste därför också diskuteras. Dessutom upplevs periferin olika utifrån skilda positioner, där uppfattningarna påverkas av faktorer såsom social tillhörighet och ålder samt kultur- eller könsidentitet.

Medan Liisa Knuutis artikel direkt handlar om den nutida finska staden och förutsättningarna för dess identitet, diskuterar Mats Liebergs i sin artikel hur centrum och periferi kan betraktas som poler i ett rumsligt och socialt ianspråktagande av rummet. Artikelnen fokuserar ungdomar i den lundensiska förorten Norra Fälåden. På en första analysnivå har centrum och periferi i staden olika innebörd för olika grupper av ungdomar, beroende på hur de använder staden. På nästa nivå kan periferin tolkas som det oklara rummet – ett mellanrum – vilket intensivt

nyttjas som mötesplats och som plats för offentlighet i stora grupper. Som en tredje nivå, diskuterar författaren hur periferin – i betydelsen icke-plats eller ambivalent plats – kan utgöra en förutsättning för vuxenblivandet: den möjliggör nya användningar, betydelseförskjutningar och egna territorier. Detta perspektiv utnyttjas också av Per Markku Ristilampi, som i sin artikel diskuterar betongen som en föränderlig och omladdningsbar symbol för den urbana förorten och dess kvaliteter.

Som underlag för en diskussion om fenomenen stadens periferi och mellanrum kompletteras temaartiklarna av ett planeringsexempel och en essä. Ingrid Appelbom Karsten presenterar planarbetet med området Groruddalen utanför Oslo, ett s.k. "mellomland" som varken besitter landsbygdens kvaliteter eller den äldre stadens täthet. Artikeln belyser hur befintliga strukturer i ett periferiområde, kan utgöra utgångspunkt för planering. Ebba Högström bidrar med en essä om en resa i mellanrummens landskap. Även här finns viljan att utforska mellanrummens förutsättningar, former och berättelser på deras egna villkor.

Temat avslutas med en debattartikel som inte främst handlar om stadens periferier, utan om periferins städer. Idag håller en ny världsordning på att etableras, där den gamla nord-syd uppdelningen ersätts med storstadshierarkier, menar Erling Fossen. På olika sätt skapar IT-tekniken nya rumsliga samband: centrum och periferi ligger granne inom samma ort medan ledande storstäder kommunicerar och agerar obehindrat med varandra. Författaren utmanar med att föreslå en decentralisering av den nordiska nationalstaten, genom en utflyttning av huvudstadsfunktionen till en stad i periferin. Ett sådant omtänkande, menar han, skulle erbjuda de nordiska storstäderna en större handlingsfrihet och ge dem möjlighet att delta i konkurrensen om kunskap och kapital.

temaredaktionen/

Ola Wetterberg & Ingrid Holmberg